

INTERNATIONAL JOURNAL OF VOLGA - URAL AND
TURKESTAN STUDIES (IJVUTS), VOLUME 1, ISSUE 1, P. 36-47.

ULUSLARARASI İDİL - URAL VE TÜRKİSTAN
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ (IJVUTS), CİLT 1, SAYI 1, S. 36-47.

***Bayağı* Sözcüğü Üzerine Bir Etimoloji Denemesi**

Emrah BOZOK¹

Özet

Günümüzde kullandığımız birçok sözcüğün aslında gerçek anlamını pek düşünmeyiz. Sözcüğün ilk çıkış noktası neresidir? Kaynağı nedir? Neden bu şekilde kullanılmıştır? Bu ve bunun gibi sorular, günlük dil kullanıcılarının pek dikkatini çekmeyen sorulardır. Ancak dil ile ilgilenen insanların dikkatini sözcükler çeker. Türk dili yapı bakımından eklemeli diller grubunda yer almaktadır. Eklemeli diller, yapıcı kaynaştıran ve bağlantılı diller olarak ikiye ayrılır. Türk dili bu ayrım içinde bağlantılı diller grubundadır. Türkçe kök veya gövde biçiminde olan sözcükler, üzerlerine farklı ekler alıp yeni sözcükler türetseler dahi genellikle kök sözcükle anlam bağı koparmazlar. Göz > göz+cü, göz+cü+lük; göz+lük, göz+lük+çü, göz+lük+çü+lük. Dilin canlı bir varlık olduğunu kanıtlayan sözcükler, ilk ortaya çıktıkları anda karşıladıkları anlam dairesi içinde ömürlerini sürdürmezler. Anlam daralmasına uğradığı bilinen ve Türkçe Sözlük'te "aşağılık, pespaye" olarak tanımlanan *bayağı* sözcüğü ilginç yapılardan biridir. Çalışmada *bayağı* sözcüğünün Türk dilinin tarihi dönemlerindeki durumunu tespit ederek sözcüğün günümüzde karşıladığı anlamları Türk dilinin çağdaş lehçelerini de dâhil edip sözcüğün kökeni üzerine bir değerlendirmeye gidilecektir.

Anahtar Kelimeler: *bay*, *bayakı* ~ *bayağı*, etimoloji, Türk dili.

An Etymology Experiment On The *bayağı* Word

Abstract

We don't really think about the true meaning of many words we use today. Where is the first starting point of the word? What is the source? Why is it used this way? These and other questions are unnoticed by everyday language users. This situation only attracts the attention of people interested in the language. The Turkish language is included in the appendix group. Additive languages are divided into two as fusing and connected languages. Turkish language is in the connected languages group. The words, which are in the form of root or body in Turkish, do not usually break the meaning connection with the root word even if they add different appendices to them and derive new words. Göz > göz+cü, göz+cü+lük; göz+lük, göz+lük+çü, göz+lük+çü+lük. Words that prove that language is a living entity do not survive within the meaning circle when they first appeared. The Word *bayağı* has contracted meaning. The word is now defined as "nondescript, commonplace" in Turkish Dictionary. In this study, it will be determined on the origin of the word by including the contemporary dialects of Turkish language by determining the meaning of the Turkish language in the historical periods.

Key words: *bay*, *bayakı* ~ *bayağı*, etymology, Turkish language.

Giriş

Ölçünlü Türkiye Türkçesi'nde ***bayağı*** sözcüğü, 1. *Aşağılık, pespaye*. 2. *Basit, adi, sıradan amiyane, banal*. 3. *Herhangi bir özelliği olmayan, sıradan, alelade*. 4. *Hemen hemen, adeta*.

¹ Dr., Emrah BOZOK, MEB, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, el-mek: emrahbozok@gmail.com

5. Gerçekten. 6. Oldukça, epey.(TS, 2011: 285) anlamlarını karşılamaktadır. Bugün Türkiye Türkçesi'nde *bayağı* sözcüğünün karşıladığı anlamlar, sözcüğün maruz kaldığı anlam kötüleşmesinin bir neticesidir. Türk dilinin tarihi metinlerinde söz konusu anlamlar görülmez iken asıl şekli *bayakı* olan sözcük, “önceki, eskisi, daha önce zikredilen” şeklinde anlamları karşılar. Sözcüğün “az önceki” anlamında kullanılmış şeklini Türk yazı dilinin tarihî dönemlerinde bulmaktayız: *bayakı beş ujak* (TT V, 8) “Az önceki beş harf”, *baya ok keldim* “Gerçekten bu saatten önce geldim” (DLT, 2014: 17) şekilleriyle tarihi metinlerde karşımıza çıkmaktadır.

Clauson, *bayağı* sözcüğünü *baya:kı* şeklinde veriyor ve sözcük hakkında şunları söylüyor: *baya:kı N./A.S. fr. Baya: ; properly 'previously mentioned, former, recent'* (1972: 385) [*uygun, yakıştır, özgü, özel, saygıdeğer 'önceki, eski, sabık olandan söz et-, eski, önceki, ilk bahsedilen, yakında olmuş, henüz'*] şeklinde anlamlandırmaktadır. Sözcüğün *baya:* sözcüğünden geldiğini de düşündüğünü ilk başta belirtmektedir.

Drevnetjurskij Slovar'da (Nadeljaev, 1969: 79) *bajağı jolbars jatur orunqa bardılar* (Suv. 619,9) şeklinde sözcüğü örneklendirerek, Ahmet Caferoğlu gibi *bayakı: yukarıda geçen, deminki* (1968: 36) şekliyle Suv.619, 9. kaydını düşerler.² Suv. 619, 9 daki *bayakı yolbars yatur orunqa bardılar* ifadesi *yolbars*'ın bir özel isim veya bir yer adı olduğunu düşünerek *yolbars*'tan önce gelen *bayakı* sözcüğünün de bir önad olması gerektiğini söyleyebiliriz. O zaman ifadenin çevirisini “zengin, saygıdeğer, itibarlı veya eski, eskiden beri, kadim ya da köklü *yolbars* adlı yatılacak yere, mekâna vardılar” şekliyle anlamlandırmak mümkündür.

Martti Räsänen, *Versuch eines Etimologischen Wörterbuchs der Türksprachen* adlı eserinde *bayakı* maddesine yer vermezken *bay* ve *baya* maddesine değinir. Buna ileride ayrıca değineceğiz.

Tietze, Türkiye Türkçesinde iki *bayağı* olduğundan bahseder ve *bayağı I* “önceki, deminki” < E.T. *bayakı*; *bayağı II* “alelade, adi” < *bayağı* şeklinde açıklamada bulunur, hatta üçüncü bir *bayağı III* “adeta” < *bayağı II*'den şeklinde maddede açıklama verir (2002: 295).

İsmet Zeki Eyuboğlu, *bayağı* ile ilgili olarak, sözcüğü Türkçe *bayak* (*az önce, daha önceki, geçen süre*)tan *bayak-ı/bayağı* (*az önceki, biraz önden olan, geçen sürede: eskisi gibi*)... açıklar (1988: 37).

² [Suv. 619, 9: Suvarnaprabhâsa. Sutra zolotogo bleska, I-II, = Altun Yaruk (Radloff ve Malov neşri), Bibliotheca Buddhica, XVII, Sankpetersburg 1913.]

J. Deny, *Modern Türk Dil Bilgisi Çalışmalarının Kapsamlı İlk Örneği* adlı eserde *bayağı* sözcüğü için şu ifadeler yer verilir:

“*bayağı kelimesi sıfat olarak “adi, alalade, basit, amiyane, pespaye” anlamlarındadır. Belki Kırgızcada, Kazan Türkçesinde vb Eski Osmanlıcada (Karş. Menakıb-ı Gazavat-ı Seyyid Battal Gazi, 32 ve 36.s.) “mukaddema, eskiden beri, öteden beri” anlamındaki bayağı ile yaklaştırılabilir. Bu da avant anlamında olan baya ile ki + (§.284) den meydana gelmiştir. (Krş. baya: Kitab-ı Dede Korkut, BARTHOLD, 210 s. I, 17). Altaycada paya veya piya önce (yine krş. bıyak’tan § 396, dipnot). Dipnot şu şekilde: Daha önce bu kelime hakkındaki görüşlerimiz hakkında §.126, notlar aynı kök ve anlamdan bozulup sonradan iki ayrı anlamda gelişmiş olan bu kelime, basbayağı biçiminde her ikisinde pekiştirmeli olarak da kullanılır.” (Deny, 2012: 236).*

Yazıda işaret edilen §.126. sayfadaki, Ali Ulvi Eröve’ye ait not ise şöyledir:

“*yazarın bıyaktan biçiminde verdiği ve aslının “bir ayaktan” olduğuna karar verdiği kelime, bizce bayak olup aslı da “bir ayak”tan değildir: “eski, ezeli, geçmiş” anlamına sahip bir kök olan “bay” kökünden yapılmış olup “geçmiş zamanda, deminden” gibi bir anlamı da vardır. DLT, III, 128. Bayat=(ezeli) Allah. Çağatay sözlüğü, 88. s. bayat “eski, ezeli + bir Türk aşireti”+ musikide bir nağme + geceden kalmış yemek; lehçemizde eskimiş, bayat ekmek, bayat peksimet ve yine Çağatay sözlüğü 88. s. Baya ezeli, eski, yıpranmış, çoktan kalma, geceden kalma: 73, s. Bayrı köhne, atik + ezeli emektar; 93. s.beyri, beyrü “ezeli, antik, eski, köhne, fersude, hizmeti eski(emektar)”] Bu kelime, çok beklenmedik, şaşırtıcı veya üzücü görünmekle beraber verilmesi zaruri bir hüküm hakkında zarf olarak kullanılır. Dipnot verilmiş: Bu Fransızca deyimlerin Türkçede aşağı yukarı karşılıkları oluşmuş ta haline bakmadan, düzcesi gerçekten eni konu, adam akıllı, güya, sözüm yabana, az çok gibi kelimelerdir. Örn. Kendini bayağı malumatlı bir şey zan(n)ediyor.” (Deny, 2012: 236).*

Gülensoy, üç tane *bayağı* sözcüğü verir (2011: 121): *bayağı 1 “aşağılık; basit, adi, alalade”, bayağı 2 “önceki, deminki”, bayağı 3 “adeta, hemen hemen”* ve hepsini de < ET. *bayak* sözcüğüyle açıklar (2011: 122). *Bayağı 1*’i açıklamak için *baya 1 “oldukça büyük(veya uzun)”* maddesinde < *baya+ğı* şeklinde de bir açıklama verir.

Bayağı sözcüğünün kökeni üzerine:

Bayağı sözcüğünün anlamı ve kökeni üzerine değinen etimolojik sözlüklerdeki bilgileri verdikten sonra bir değerlendirme yapacak olursak: *bayağı* sözcüğü bugün Türkiye Türkçesinde fonetik açıdan ses değişikliğine, semantik açıdan ise anlam daralmasına uğramıştır. Bugün Türkiye Türkçesinde kullandığımız şekliyle, *bayağı* sözcüğünün iki ünlü arasında kalarak ünsüz yumuşamasına uğrayan /k/ ünsüzüyle *bayak* olarak asıl şeklini tarihî metinlerde görüyoruz.

Bayakı sözcüğünün “eski, önceki, sabık” anlamlarını karşıladığı sözlüklerce de tespit edilmiştir. *Bayakı beş ujek* “Önceki beş harf”, *bayakı teg etöz tegşürüp* “eskisi gibi vücud değiştirip” (Clauson, 1972: 385).

Bayakı sözcüğünün < baya +kı şeklinde oluştuğunu düşünmekteyiz. +kı ekinin aitlik bildiren bir ek olup tarihî metinlerimizde de şu şekilde kullanıldığını görmekteyiz:

T. Tekin, *Orhon Türkçesi grameri* adlı eserinde addan ad türeten ekler kısmında yer verdiği +kI, +gI ekine şu açıklamayı getiriyor: *aitlik, ilişkinlik sıfatları türetir. içräki* (BK K 14, vb) “içerdeki, saraya mensup” < içrä “içinde” ~ içregi (Tuba III 1), *öngräki* “öndeki, doğudaki” (T 17, vb) < *öngrä* “önde, doğuda” (KT D4, vb), *biryäki* “güneydeki” (T 17) < *biryä* “güneyde” (KT G 6), *yıryakı* “kuzeydeki” (T 17) < *yırya* “kuzeyde” (KT G 1, vb), *kuryakı* “batıdaki” (T 17) < *kurya* “batıda” (KT K 12, vb), *yagı bodunkı* “düşman halkınki” (Tar. B 5), *tabgaçgı* “Çin'deki” (KT D 7), *çölgi* “bozkırdaki” (T 23), *kagangı* “hakana ait olan” (Tar. B 5) örneklerini veriyor (2003: 82).

Gabain, eki şu şekilde açıklıyor: +ki, *nadiren +kı*: *aitlik bildirir, yer ve zaman bakımından mensubiyet gösterir, nadiren isim ve ekseriya sıfat yapar* şeklinde eki tanımlar. *aykı* “her ay”, *söki* “eskiden”, *içräki* “içeriki, içerdeki”, *suw üzäki* “su üzerindeki”, *ilkisizdinbärüki* “ezeli olana ait(yani; ezelden beri)” ve bulunma hâlimden sonra gelen şekillerin daha çok olduğunu söyleyerek *yirdäki* “yerdeki, dünyadaki”, *tört yingakdaki* “4 gök çevresindeki”, *ongdınki tizi* “sağ sizi” sözcüklerini örnek gösterir. Gabain, çalışmasının sonundaki sözlük bölümünde de *bay*: *zengin*; *baya*: *evvelçe, önceden, demin*; *baya-*: *müreffeh olmak, zenginleşmek*; *bayagut*: *zengin kimse* olarak bu sözcüklere yer verir (2003: 47).

Hamilton, +kI eki ile ilgili, *zaman ya da mekânla ilgili, aitlik ya da konum bildiren, addan ad türeten ek*: “-e ait olan (şey), ... olan (şey), bulunan (şey) vb.” *bu ek aşağı yukarı bir ilgi adılı ile aynı rolü oynar.* [Krş. A G, 49, 74 ve 410; MatMorph, s.102; ve not IX.7.³ *Büyük bir olasılıkla İran dilinden bir ödünçleme söz konusudur: krş. Soğdca ilgi adılı ky (GRM, 1503). Türkçe ilgi ve soru adılı, aynı zamanda bağıllık bildiren bağlaç olan kim de belki aynı köktendir (Partça kym sözcüğü, ky “kim” + -m 1.tekil kişi adılıni gösteren ekten oluşan soru adılıdır: krş. M. Boyce, Manichaeen Hymn Cycles in Parthian, s.190). “UzVok”, s.272 ve*

³ Eserde, IX.7'de verilen açıklama şu şekildedir: *agiçı barçakı agiçı-lar: burada agiçılar “hazinedarlar”, sözcüğü ilgi kuran deyim agiçı barçakı “ne kadar hazinedar varsa (o kadar)” ile niteleniyor; -kı da ilig eki oluyor. Bu, “bütün hazinedarlar” fikrini vurgulayarak ifade etmenin bir yolu olmalı. Barçakı'ya başka örnek bulamamış olmakla birlikte, okunuşun doğruluğundan hiç kuşku yok. “Manbeicht”, s.193'te W. Bang, -kü/-ki ekinin, baş-kı ve kün-ki gibi yer ve zaman anlamı taşıyan sözcükler dışında, hiçbir zaman bir ad köküne doğrudan eklenmediğini; öteki anlamlardaki sözcüklerde, -kü/-ki'nin zorunlu olarak, ilgi (mening-ki), bulunma (köldä-ki) ya da ayrılma (başın-kı) gibi bir durum ekinden sonra gelmesi gerektiğini savunuyordu. Ancak daha sonra kendisi de, sayu belirtecine (on orunlar sayu-kı irü bälgülär “on yerin her birindeki işaretler”), ve aynı şekilde ulaç ekli tögirmiläyü'ye (tögirmiläyü-ki yagin “seni kuşatan düşmanların”) doğrudan eklenen bir -kı'nın varlığına işaret etmiştir. (bak. TT I, 57 n.). şeklinde açıklama bulunmaktadır.*

“*MT Long Vowels*”, s.169’a göre –kı/-ki’nin ünlüsü uzun olmalı. Bak. *Barça-kı, yer suvda-kı, ulušta-kı*] şeklinde bir yorum getirir (1998: 255).

Gabain, eserinin sözlük bölümünde *baya* kelimesinin Eski Türkçede “*evvelce, önceden, demin*” anlamlarında geçtiğini belirtir (Gabain 2003, 267). Clauson da erken dönemde çok az kullanılan bu kelimenin “*demin, yakın bir geçmişte*” anlamıyla kullanıldığını kaydeder (1972, 384). *Divânü Lügati’t-Türk*’te “*az önce*” anlamıyla kullanılan *baya* kelimesi şu örnekte geçmektedir: *baya ok keldim “Az önce geldim”* (DLT, 2014: 17).

Arat, *baya* sözcüğüyle alakalı olarak *baya* «*evvel, az önce*» (*index, Kâşgarî, radloff*), *paya* (*Tel.*), *pā* (*Alt. Tel.*), *mā* (*Yak.*), *bayatan beri* (*bayatadan beri*) «*eskiden beri*» (*Kırgız*), *bayakı, bayagı* «*eski, kadîm, zaman-ı evvelde*» (*Kırgız, Tel. ve Müyessiretü’l-ulum*), *māgı* (*Yak.*), *bayat* «*eski, kadîm ve eskimiş*» (*Radloff, Ş. Süleyman*) şeklinde örnekleri verir (2006: 122).

Baya sözcüğünün <*bay +a şeklinde oluştuğunu düşünebiliriz. Bu sözcüğe örnek olabilecek dayanak noktası, T. Tekin’in, *addan ad türeten ekler* bölümünde yer verdiği +A eki ile ilgili (2003: 80), +A, *eski verme-bulunma durumu eki: üzä “üstte, yukarıda”* (*KT G 1, vb*) < *üz “üst, üst taraf”; *krş. Uyg. Üztün, üstün “yukarı, yukarıda”* < *üz+tün; *bk. Zarflar, sontakılar. Kiçä “akşamleyin”* (*MÇ D 1, IB 1, vb*) < *kēç “geç, geç vakit” örnekleri gösterebiliriz.

Baya sözcüğünün anlam olarak *evvel, demin, geçmiş, eski* anlamlarını karşılar olması bize *bay* kökü ile ilişkili olabileceğini düşündürmüştür. *Bay* sözcüğünün tarihî metinlerde ve daha önceki yapılan çalışmalarda verilen anlamları şu şekildedir:

Sertkaya, “*Bay, Bayan, Bayin ve Sayın* kelimeleri üzerine” adlı makalesinde *bay* ile ilgili şu ifadeler yer veriyor:

Bay: Bay kelimesi 7. yüzyıldan 20. yüzyılın 1930’lu yıllarına kadar genel Türkçede ve Türkçenin lehçe ile şivelerinde de hep aynı anlamda kullanılmıştır. Sir Gerard Clauson Eski Türkçenin Etimolojik Sözlüğü’nde bay kelimesinin eski Türkçedeki kullanılışlarını vermekte ve kelimeyi “ba:y ‘rich, a rich man [zengin, zengin bir kimse]’ şeklinde anlamlandırmakta ve Yûsuf Has Hacib’in Kutadgu Bilig’inden şu mısrayı zikretmektedir: tili çın bütün hem közi köngli bay “dili gerçek ve bütün, aynı zamanda gözü ve gönli zengin”. Gerhard Doerfer “Yeni Farsçada Türkçe ve Moğolca Unsurlar” adlı sözlüğünde kelimeyi “bay ‘reich [zengin]’ ← tü. [türkçe] bay” şeklinde açıklamıştır. Hamit Zübeyr [Koşay] ile İshak Refet [İşitman] bay kelimesini Anadolu Türkçesi’nde bay “zengin” şeklinde tespit etmişlerdir. (Sertkaya, 2010: 195-196).

Orhun Yazıtlarında hükümdarın *yalañ bodunug tonlug çığañ bodunug bay kıtlım* (Tekin, 1995: 46), “*Çıplak halkı giyimli, yoksul halkı giyimli kıldım*” (Tekin, 1995: 47) ifadeleri *bay*

sözcüğünün buradaki giyimli anlamında kullanılması, zenginleşince giyimi kuşamı düzeldi anlamında değerlendirebiliriz. Yazıtlardaki bu söylemi, giyim kuşamın bir zenginlik ve itibar göstergesi olduğunun delili olarak kabul etmek gerekiyor.

Kutadgu Bilig’de geçen ve çoğunlukla Allah sözcüğünün Türkçe karşılığı olan sözcüklerden biri *bayat* sözcüğüdür. *Bayat* sözcüğü üzerine değerlendirmede bulunulan bir çalışmada da sözcüğün kökenine dair açıklamada, daha önceki çalışmalarda verilen etimoloji olarak, *bayat* sözcüğünün *baya* sözcüğüyle değil de *bay* “zengin” köküyle açıklamanın daha uygun olacağı açıklanmıştır (Öztürk, 2011: 33). *Bayat* sözcüğünü, “eski, kadim” değil de “zengin, cömert” anlamında düşünmek bizce de doğru bir yaklaşımdır. Söz konusu çalışmada *bayat* sözcüğünün kavram alanına dair tespitlerde bulunmuş ve *bayat* sözcüğünün en çok *ber-* fiiliyle birlikte kullanıldığı (Öztürk, 2011: 29) kelime sıklığı ile tespit edilmiştir. Buradan hareketle söz konusu çalışmada varılan sonucun *bayat* sözcüğünün de zenginlik bağlamında düşünülmesi, Allah adının Türkçe karşılığı olarak semantik bağlamda maddi ve manevi her türlü zenginliği karşılaması, en çok *ber-* eylemiyle kullanılıp var olma, varlıklı olma anlam bağlamını düşündürmesi yerinde bir tespit olmuştur.

Türkiye Türkçesinde anlam kötüleşmesine uğrayarak 1. *Aşağılık, pespaye*. 2. *Basit, adi, amiyane, banal*. 3. *Herhangi bir özelliği olmayan, sıradan, alelade*. 4. *Hemen hemen, adeta*. 5. *Gerçekten*. 6. *Oldukça, epey*. (TS, 2011: 285) anlamlarını karşılayan *bayağı* sözcüğü, tarihi dönem metinlerindeki anlamını koruyarak zaman bağlamında anlamları karşılayarak anlam alanını korumaktadır. Sözcük Çağdaş Türk Lehçelerinde Azr. *bayagkı ~ bayagki deminki, az önceki* (Akdoğan, 1999: 73); Trkm. *bayakı önceki, eski* (Tekin vd., 1995: 54); Kzn-Tat. *bayağı deminki, biraz önceki*. (Öner, 2015: 52); Kum. *bayağı deminki, geçenki, önceki* (Pekacar, 2011: 66); Krç.-blk. *biyagi önceki, deminki* (Tavkul, 2000: 124); Kzk. *bayağı çok önceki* (Koç, Bayniyazov ve Başkapan, 2003: 83); Krgz. *bayagı ~ bayakı deminki, çoktanki* (Yudahin, 2011: 100); *bayırkı evvelki, geçmişteki, eski zamanlardaki; iptidai* (Yudahin, 2011: 102); Özbk. *bayägi önceki, deminki* (Yaman ve Mahmud, 1998: 13); YUyg. *bayiki deminki* (Neçip, 2013: 33) şeklinde görülmektedir.

Çağdaş Türk Lehçelerinde neredeyse yer aldığı tüm bağlamlarda zengin anlamını karşılayan *bay* sözcüğünden türetilen sözcüklerin içinde zengin anlamını zaman anlamıyla ilişkilendiren örnekler görülmektedir. Azerbaycan Türkçesi’nde *baya ~ bayag demin; bayagdan* 1. *çoktan, çoktan beri*, 2. *artık, daha*. (Akdoğan, 1999: 73) şeklinde görülürken sözcüğün Türkiye Türkçesi’nde olduğu gibi Azerbaycan Türkçesi’nde de anlam kötüleşmesine uğradığı ve bu durumun Türk dilinin diğer kollarında görülmediğine göre Oğuz kolunda yaşandığını gösteren

bayağılık bayağılık; **bayağı sözler** amiyane sözler; **bayağılaştırıcı** basitleştirici (Akdoğan, 1999: 73) anlamlarıyla yeni kazandığı anlamları da kullanılmaktadır. Türkmen Türkçesi'nde **baya-** zengin olmak, zenginleşmek; **bayak** önce, daha önce, geçenlerde (Tekin vd., 1995: 54) şeklinde geçmektedir. Kazan-Tatar Türkçesi'nde 1. malı mülkü çok olan, zengin. 2. çok, fazla. 3. Güzel anlamlarının yanında 4. manevi: kıymetleri büyük olan. (Öner, 2015: 52) ve **cir astı baylıkları** yer altı kaynakları, **kultura baylıkları** kültür değerleri, **süz baylığı** söz hazinesi (Öner, 2015: 53) gibi ifadelerde kıymet, değer, kaynak, hazine anlamlarını da karşıladığı görülmektedir. Kumuk Türkçesi'nde **bayağanok** uzun zaman önce, uzun süre önce, çoktan, çok önceden; **bayağanok zaman bolğan** çoktan zamanı gelmiş. (Pekacar, 2011: 66) ifadelerinin bay köküne dayandığı açıktır. Kazak Türkçesi'nde **bayağıda** eskiden, evvelden, önceleri; **bayağıday** eskisi gibi; **bayağıdan** eskiden, önceden, evvelden (Koç, Bayniyazov ve Başkapan, 2003: 83) gibi anlamları karşılamaktadır. Kırgız Türkçesi'nde sözcük, **baylar tabı** şehirli muteberan (burjuvazi) sınıfı; **bayatadan beri** öteden beri; **bayagıda** eskiden, geçmiş zamanlarda; **bayagıday ~ bayagısınday** eski vaziyette, eskisi gibi, değişiksiz (Yudahin, 2011: 100) şeklinde görülür. Ayrıca yine bay sözcüğünden türetilen ve eski, geçmiş anlamlarını karşılayan **bayırı** önce, evvelce (Yudahin, 2011: 101); **bayırkı** evvelki, geçmişteki, eski zamanlardaki; **iptidai** (Yudahin, 2011: 102) sözcüğü de bulunmaktadır. Yeni Uygur Türkçesi'nde **baya demin** (Neçip, 2013: 33) anlamını karşılar. Sözcük, Altay Türkçesi'nin bir kolu olan Teleüt ağzı **paya** geçenlerde, yakın bir zamanda; **payagı** geçende olmuş, deminki, yeni, az önceki; **payırka-** övünmek, zenginliğiyle gurur duymak (Ryumina-Sırkaşeva ve Kuçigaşeva, 2000: 84) şeklinde görülür. Halaç Türkçesi'nde an, yeni, dakika, saat önce gibi bir anlamı karşıladığı tespit edilmiş ve **bayak** sözcüğü “şu anda < soeben” < baya ok şeklinde açıklanmıştır (Doerfer ve Tezcan, 1980: 87).

Yukarıda verilen örneklerde de görüleceği üzere bay sözcüğünden türetilen **baya ~ paya**, **bayak ~ bayag**, **bayakı ~ bayagı ~ payagı ~ bayağı**; **bayırı**, **bayırkı** sözcükleri doğrudan zaman anlamı karşıladığı ve bazen de eskicil özellik göstererek kıymet, değer, kaynak, hazine, zenginlik gibi anlamları da karşılamaktadır.

Sonuç

Bayağı sözcüğünün, adlara eklenip onlara aitlik, mensubiyet anlamları kazandıran ve genellikle zaman ya da konum bildirip aitlik ilgisi kurduğu değişik araştırmacılarca da tespit edilmiş olan +kI ekinin **baya** adına eklenmesi suretiyle oluştuğunu (< baya +k1); **baya** sözcüğünün de addan ad türeten, verme-bulunma hal eki olan +A eki ile oluştuğunu (< bay

+a) düşünerek *bayağı* sözcüğünün kökeninin *bay* “zengin, itibarlı, asil, soylu” adıyla ilişkili olması gerektiğini düşünüyoruz.

Dede Korkut, gelenek sahibi olmaya ve soyluluğa dikkat çekmiş *ata adını yörîdende devletlü oğul yeg* (Tezcan, 2001: 30) sözleriyle soyunu devam ettirecek gelenek sahibi nesilin önemine dikkat çeker. Geleneğin ise ailede başlayıp devam edeceğini *oğul atadan görmeyince sofrâ çekmez*. (Tezcan, 2001: 30) atasözünü vurgular. *Devletlü oğul*'un vasıflarını anlatır ve önemli bir noktaya da dikkat çeker. Hayatın gerçeklerinden biri olarak soylu, gelenek sahibi olmanın da bir bedeli olacağını *oğul atanıñ sırrı-dur, iki gözünüñ biri-dür, devletlü oğul [kopsa terkesinde tiridür, devletsüz oğul] kopsa ocağınuñ köri-dür oğul dañı neylesün, baba ölüb mal kılmasa!* (Tezcan, 2001: 30) ifadeleriyle dile getirir. Çünkü itibar sağlamanın, geleneği devam ettirmenin bir sonraki kuşağa kültürel vazife olduğu gibi bu temenninin oluşabilmesi için, Dede Korkut'un da vurguladığı üzere, bir sonraki kuşağa devredilecek maddi ve manevi birikim ile orantılı olduğu da bir gerçektir.

Bay sözcüğünün anlam olarak zengin, itibarlı, saygıdeğer anlamlarını taşıması anlamsal olarak zenginlik, eskilik, köklülük, asillik anlamlarıyla temellendirilip zaman içinde paranın, malın mülkün çok olması ve bu edinimlerin belli bir sürede gerçekleşeceği düşüncesini vermektedir. Buradan hareketle *bayağı* “eski, evvel, geçmiş” sözcüğünün *bay* köküne indirilebileceğini, *bay* sözcüğünün “zengin, itibarlı” anlamlarının yanında “kadim, soylu, asil, köklü” anlamlarını da içerdiğini düşünebiliriz. Çünkü soylu, köklü bir geleneğin zaman içinde bir silsileyle oluşacağı ve doğal olarak bu durumun maddi ve manevi bir birikimi beraberinde getireceğini düşündürebilir. Soyluluk ve zenginliğin bugün nasıl bir asalet kazandıracığı aşikâr ise bu durum sadece eski devre ait bir mantık değil, insanlığın başlangıcından itibaren geçerli olan bir algıdır. Dolayısıyla *bay* sözcüğünün bu anlamı üzerine bina edilen *bayağı* sözcüğünün zaman içerisinde eski, evvel, geçmiş anlamlarını kazanması kuvvetle muhtemeldir.

Kısaltmalar ve Kaynakçalar

Akdoğan, Yaşar (1999), Azerbaycan Türkçesi'nden Türkiye Türkçesi'ne Büyük Sözlük,

İstanbul: Beşir Yayınevi.

Arat, R. Rahmeti (2006), Atebetü'l-Hakayık, Ankara: TDK Yayınları.

Clauson, Sir Gerard (1972), An Etimological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish,

Oxford: Clarendon Press.

- Cağferoğlu, Ahmet (1993), Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Deny, John (2012), Türk Dil Bilgisi, “Modern Türk Dil Bilgisi Çalışmalarının Kapsamlı İlk Örneği”, Çev. Ali Ulvi ERÖVE (1941), (Kabalıcı Yayınları, 2012 Yayımları.)
- DLT→ ERCİLASUN, Ahmet Bican ve AKKOYUNLU, Ziyat (2014), Dîvanû Lügâti't-Türk, Giriş – Metin – Çeviri – Notlar – Dizin, Ankara: TDK Yayınları.
- Doerfer, Gerhard ve Tezcan, Semih (1980), Wörterbuch Des Chaladsch (Dialekt Von Charrab), Budapest: Akademiai kiado.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki (1988), Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Gabain, A. M. (2003), Eski Türkçenin Grameri, Çev. M. Akalın, Ankara: TDK yayınları.
- Gülensoy, Tuncer (2011), Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, Ankara: TDK Yayınları.
- Hamilton, J. Russell (1998), Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası, Çev. Ece Korkut-İsmet Birkan, Ankara: Simurg Yayınları.
- Koç, Kenan ve Bayniyazov, Ayabek ve Başkapan, Vehpi (2003), Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Nadeljaev, V.M. (1969), Drevnetjurskij Slovar, Leningrad.
- Necip, Emir Necipoviç (2013), Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü, Çev. İklil Kurban, Ankara: TDK Yayınları.
- Öner, Mustafa (2015), Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü, Ankara: TDK Yayınları.
- Öztürk, Rıdvan (2011), Kutadgu Bilig’de Geçen “Bayat” Kelimesinin Anlamı ve Kavram Alanı, Dil Araştırmaları, Sayı: 9, Güz 2011, s.23-34.
- Pekacar, Çetin (2011), Kumuk Türkçesi Sözlüğü, Ankara: TDK Yayınları.
- Rësänen, Martti (1969), Versuch eines Etimologischen Wörterbuchs der Türksprachen, Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Ryumina-Sırkaşeva, L.T. ve Kuçığaşeva, N.A. (2000), Teleüt Ağzı Sözlüğü, Çev. Akalın, Şükrü Haluk Akalın ve Castegin Turgunbayev, Ankara: TDK Yayınları.

Sertkaya, O. Fikri (2010), “Kelime dağarcığımızdan: Bay, Bayan, Bayın ve Sayın kelimeleri üzerine”, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Eylül, 2010, S 705, s. 195-203.

Tavkul, Ufuk (2000), *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.

Tekin, Talat ve Ölmez, Mehmet ve Ceylan, Emine ve Ölmez, Zuhul ve Eker, Süer (1995), *Türkmençe-Türkçe Sözlük*, TDAD: 18, Ankara.

Tekin, Talat (1995), *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Ankara: Simurg Yayınları.

Tekin, Talat (2003), *Orhon Türkçesi Grameri*, İstanbul: Yıldız TDAD: 9.

Tezcan, Semih ve Boeschoten, Hendrik (2001), *Dede Korkut Oğuznameleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları: 1441.

TS→ *Türkçe Sözlük* (2011), Ankara: TDK Yayınları.

TT→ *Türkisch Turfan Texte VIII* (1954), A. Von Gabain, Berlin: Akademie Verlag.

Yaman, Ertuğrul ve Mahmud, Nizamiddin (1998), *Özbek Türkçesi-Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi-Özbek Türkçesi Karşılıklar Kılavuzu*, Ankara: TDK Yayınları.

Yudahin, K. K. (2011), *Kırgız Sözlüğü*, Çev. Abdullah Taymas, Ankara: TDK Yayınları.

Extended Abstract

We don't really think about the true meaning of many words we use today. Where is the first starting point of the word? What is the source? Why is it used this way? These and other questions are unnoticed by everyday language users. This situation only attracts the attention of people interested in the language. In terms of the structure and meaning of the past, the stereotyped words require language archeology. This enters the field of work of linguists. That's exactly what we're trying to do. Look at this and comment on the past. This is a difficult task.

The Turkish language is included in the appendix group. Additive languages are divided into two as fusing and connected languages. Turkish language is in the connected languages group. The words, which are in the form of root or body in Turkish, do not usually break the meaning connection with the root word even if they add different appendices to them and derive new words. Göz > göz+cü, göz+cü+lük; göz+lük, göz+lük+çü, göz+lük+çü+lük. Attachments used in Turkish are suffixes. You can add more than one attachment to the corresponding root word. However, no matter how much it comes, the new word does not break the meaning link with the root. This basic rule is one of the methods that help linguists do etymology.

Words that prove that language is a living entity do not survive within the meaning circle when they first appeared. Words can change their meaning as they change shape in time. This change may be positive or negative.

The Word *bayağı* has contracted meaning. The word is now defined as “nondescript, commonplace” in Turkish Dictionary. In this study, it will be determined on the origin of the word by including the contemporary dialects of Turkish language by determining the meaning of the Turkish language in the historical periods.

If we make an evaluation in terms of meaning, our perspective on the word will change. The meaning of the word *bayat* should be considered as rich and generous rather than old and ancient. The word *bayakı* can be associated with its old, rich and noble meanings, rather than its inferiority and ordinary meaning.

Meaning of word *bayakı* has suffered deterioration in Turkey Turkish. This situation is similar in other recent modern Turkish dialects. However, there are dialects that are not similar and protect the original meaning of the word. These words support our new meaning offer.

Words are the mirror of life. This is the same in real life. Today's generation lives in the family's remaining wealth. If people don't have a legacy from their family, people start life from zero. The fact that a family is rooted and noble depends on many generations living at the same level of prosperity. This corresponds to the old meaning of the word *bayakı* in terms of time. From this point of view, we proposed new proposal to the analysis of the word *bayakı*.

We have analyzed the previous analysis of the *bayakı* word in the relevant parts of the study. In the study, it was seen that the etymologies do not exactly match the word. In this respect, we think that we need to bring a new perspective on the word *bayakı*.

The reason we think of this suggestion is a sentence in Dede Korkut Stories. Dede Korkut establishes a sentence like this: the son should keep his ancestor's name alive. But the ancestors should also leave property inherited to their children. This situation has been a rule in Turkish society and family traditions. Language forms the culture of society and transfers it to the next generation. Community traditions are reflected in the language. This is an inevitable reality.

The etymology of the word *bayakı* should be < bay + a + kı. Because we think that the root of the word should be related to *bay*. The word should be associated with the root word. Hence, it should include the rich, noble meaning of the newly derived word. The etymology on Turkish words enforces this rule. Therefore, the first meaning of the word *bayakı* must meet the meaning of "noble and old family". Because as an adjective that meets the meaning of a noble and rooted family, the word *bayakı* gives the same meaning in the context in which it is used.